

Наталія ПАСЛАВСЬКА

РЕМІСНИЧІ КОРПОРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ІСТОРИКІВ XIX — ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТЬ

Українські історики ремісничим виробництвом зацікавилися в останній чверті XIX ст. Їхні дослідження передбачали насамперед нагромадження фактичного матеріалу з цехової тематики. Одним із перших таких дослідників слід назвати Никандра Молчановського, який вивчав історію німецьких цехів¹. Тоді ж Олександр Лазаревський у книзі „Описание Старой Малороссии“² розповів про ремісничі цехи на Лівобережжі, підкресливши їх багатoproфільний характер, а згодом вийшла підготовлена ним добірка цехових актів з першої половини XVII ст.³ Коротенький огляд ремісничих організацій Чернігова подав у своїй розвідці Олександр Ковалевський⁴. Цехова тематика є й у праці Сергія Подолинського з економічної історії України⁵. На початку XX ст. матеріали щодо цехів Поділля у науковий вжиток ввів Юхим Сіцінський⁶. Відомості про цеховий устрій, вплив на його уконституювання магдебурзького права, а також ремісничу атрибутику містять статті Михайла Владимирського-Буданова⁷, Дмитра Багалія⁸ та Петра Добровольсько-

¹ Молчановский Н. Цеховая система в Пруссии и реформа цехов при Штейне и Гарденберге.— К., 1877; його ж. Промышленная деятельность и цехи в Германии XVII и XVIII вв. (дополнение к книге Эдварда Зеворта „История нового времени“).— К., 1883.

² Лазаревский А. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления.— К., 1888.— Т. 1: Полк Стародубский; його ж. Описание Старой Малороссии. Материалы для истории заселения, землевладения и управления.— К., 1893.— Т. 2: Полк Нежинский.

³ Лазаревский А. Цеховые акты Левобережной Малороссии (1622—1645) // Чтения Исторического общества Нестора летописца.— К., 1901.— Кн. XII.— Вып. 4.— Отд. 3.— С. 9—25; див. також: його ж. Любецкие гончары в 1615 году // Киевская старина.— 1902.— № 2.— С. 89.

⁴ Ковалевский А. Цехи в Чернигове в конце прошлого столетия // Черниговские губернские ведомости. Часть неофициальная.— Чернигов, 1896.— № 726.— С. 1—2.

⁵ Подолинський С. Ремеслі і хвабрики на Україні.— Женева, 1880.

⁶ Сецинский Е. И. Материалы для истории цехов Подолии // Труды Подольского церковного историко-археологического общества.— Каменец Подольский, 1904.— Т. 10.— С. 417—494.

⁷ Владимирский-Буданов М. Немецкое право в Польше и Литве // Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси в XV—XVIII в.— Львів, 1903.— Част. 1.— С. 3—113; його ж. Немецкое право в Польше и Литве // Там само.— Львів, 1904.— Част. 2.— С. 3—308.

⁸ Багалей Д. И. Магдебургское право в Левобережной Малороссии // Журнал Министрства народного просвещения.— Санкт-Петербург, 1892.— Ч. CCLXXX.— С. 1—55;

го⁹. Розвиток міського ремесла та торгівлі на українських землях описав також Михайло Грушевський¹⁰.

Міжвоєнний період репрезентований роботами Катерини Лазаревської, яка досліджувала цей феномен на території Лівобережної України й міста Києва, залучивши збережені цехові книги¹¹. Михайло Карачківський описував функціонування київських цехів на основі архівних даних, з'ясовуючи, серед іншого, також їх чисельність¹². Реміснича проблема порушена в публікаціях Анатолія Єршова, котрий проаналізував генезу цехових інституцій на теренах Північного Лівобережжя¹³. Дослідження економічного становища цехових ремісників на основі аналізу інвентарів Старого Костянтинова подав у своїх роботах Олексій Баранович¹⁴.

На особливу увагу заслуговує доробок Пилипа Клименка, який розпочав свої студії з вивчення ремесла у білоруських землях¹⁵, оприлюднив матеріали до історії цехових корпорацій м. Літок на Чернігівщині¹⁶ і став автором першої синтетичної праці про цехи в Україні¹⁷ (вона, щоправда, зазнала критики з боку львівського історика Романа Зубика через невпорядкованість структури¹⁸). У цій монографії розкриваються питання організації професійної діяльності цеховиків на Лівобережній та Правобережній Україні в 1764—1883 рр., а також окремо розглянуто правове становище учнів у київських цехах ткачів, кравців та гончарів, фахові обов'язки київських та кам'янець-подільських підмайстрів, цехове урядування та фінансові складові функціонування (прибутки/видатки).

його ж. Магдебурське право на Лівобічній Україні // Розвідки про міста і міщанство на Україні-Руси...— Част. 2.— С. 387—442.

⁹ Добровольський П. Письменные и вещественные памятники цехового устройства в Черниговской губернии // Труды Тринадцатого археологического съезда / [Под ред. гр. П. С. Уваровой].— Москва, 1908.— Т. 2.— С. 74—78.

¹⁰ Грушевський М. Історія України-Руси.— Київ; Львів, 1907.

¹¹ Лазаревська К. Матеріали до історії цехів на Лівобережній Україні XVII—XIX вв. // Записки історично-філологічного відділу УАН.— К., 1925.— Т. 6.— С. 20—33; її ж. Київські цехи в другій половині XVIII та на початку XIX віку // Київ та його околиця в історії і пам'ятниках / [За ред. М. Грушевського].— К., 1926.— С. 275—308; Книга глухівського цеху калачницького / Підготовка до видання К. О. Лазаревської // Український археографічний збірник.— К., 1926.— Т. 1.— С. 165—216.

¹² Карачківський М. Архівна спадщина київських цехів // Записки історико-філологічного відділу ВУАН.— К., 1927.— Кн. 11.— С. 12—15; його ж. Київські цехи за литовсько-польської доби // Київські збірники історії, археології, побуту й мистецтва.— К., 1931.— Зб. 1.— С. 134—149.

¹³ Єршов А. До історії цехів на Лівобережжі XVII—XVIII вв. // Записки Ніжинського інституту народної освіти та науково-дослідчої кафедри історії культури й мови при інституті.— Ніжин, 1926.— Кн. VI.— С. 81—124; його ж. До історії цехів на Лівобережжі XVII—XVIII вв. // Там само.— Ніжин, 1929.— Кн. IX.— С. 123—136; його ж. Ніжинські цехи в першій половині XVII ст. // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали / [За ред. М. Грушевського].— К., 1928.— С. 315—318.

¹⁴ Баранович О. Панське місто за часів Польської держави (Старий Костянтинів) // Записки історико-філологічного відділу УАН.— К., 1928.— Кн. XVII.— С. 1—63; його ж. Упадок города Речи Посполитой // Вопросы истории (Москва).— 1947.— № 8.— С. 30—49.

¹⁵ Клименко Ф. В. Западно-русские цехи XVI—XVIII вв.— К., 1914.

¹⁶ Клименко П. Матеріали до історії цехів м. Літок на Чернігівщині // Записки історико-філологічного відділу УАН.— К., 1928.— Кн. XVIII.— С. 211—223.

¹⁷ Клименко П. Цехи на Україні.— К., 1929.— Т. I, вип. I.

¹⁸ Zubuk R. [Rec. na:] Klymenko P. Cechy na Ukraini.— Т. 1 // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych.— Lwów, 1931.— Т. 1.— S. 279—282.

Упродовж другої половини ХХ ст. в радянській історіографії популярними були роботи із соціально-економічної історії, в яких зародження робітничого прошарку пов'язували з ремісниками. Так з'являються наукові тексти про причини виникнення, розвиток і занепад цехового ремесла, вплив магдебурзького права на формування ремісничих братств тощо. Йдеться, зокрема, про дослідження Олени Компан¹⁹, Олексія Нестеренка²⁰, Миколи Ткаченка²¹, Володимира Голобуцького²², Віталія Кулаковського²³, Дмитра Мишка²⁴, Павла Пеняка²⁵, Ганни Швидько²⁶ та Іллі Шульги²⁷. Тут варто згадати, безперечно, і розвідки Ярослава Ісаєвича, присвячені ремеслу і торгівлі, складу та чисельності населення Дрогобича²⁸. Це аж ніяк не повний перелік праць, дотичних до історії цехового ремесла. Проте всі вони здебільшого просякнуті марксистськими підходами, що ґрунтувалися на тезі про боротьбу робітничого класу (в особі учнів та підмайстрів) з експлуатацією в цехах (в особі майстрів та цехмістрів), а також економічними мотивами діяльності цехових організацій.

Наприкінці 80-х — у 90-х рр. ХХ ст. результати своїх наукових пошуків опублікували Геннадій Виноградов, представник наукової школи

¹⁹ Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст.— К., 1963; іі ж. О некоторых особенностях социально-экономического развития городов Правобережной и Левобережной Украины в XVII—XVIII вв. // Города феодальной России.— Москва, 1966.— С. 350—362.

²⁰ Нестеренко О. Розвиток промисловості на Україні.— К., 1959.— Част. 1: Ремесло і мануфактура.

²¹ Ткаченко М. М. До питання про соціально-економічний розвиток Лівобережної України (друга половина XVII — початок XVIII ст.) // Український історичний журнал (Київ).— 1964.— № 1.— С. 77—81.

²² Голобуцький В. О. Про цехове ремесло і зародження капіталістичного виробництва в XVI — першій половині XVII ст. на Україні // Вісник АН УРСР.— К., 1958.— № 8.— С. 34—42; його ж. Економічна історія Української РСР. Дожовтневий період.— К., 1970.

²³ Кулаковський В. М. Ремесло і цехова система в містах і містечках Лівобережної України XVII ст. // Історія народного господарства та економічної думки Української РСР.— К., 1980.— Вип. 14.— С. 53—60; його ж. Міста Лівобережної України у XVIII ст. та чисельність населення в них // Історичні дослідження: Вітчизняна історія.— К., 1981.— Вип. 7.— С. 63—69.

²⁴ Мишко Д. І. Про розвиток міського ремесла на Україні в XV — першій половині XVI ст. // Український історичний журнал.— 1963.— № 3.— С. 67—72.

²⁵ Пеняк П. С. Виробничі і внутрішнє життя в ремісничих цехах Закарпаття XVIII — першої половини XIX ст. // Там само.— 1982.— № 9.— С. 96—103; його ж. Правові основи підготовки учнів та підмайстрів у цехах Закарпаття XVII — першої половини XIX ст. // Тези доповідей 1-ої народознавчої науково-практичної конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Михайла Лучкая, 17—18 листопада 1989 р.— Ужгород, 1989.— С. 17. Нова праця автора, котра вийшла порівняно недавно, характеризується тими ж радянськими підходами до вивчення соціально-економічної історії: його ж. Цехи і цехове ремесло Закарпаття.— Ужгород, 2005.

²⁶ Швидько А. К. Социально-экономическое развитие Украины в XIV — середине XVIII в.— Днепропетровск, 1988. Див. також праці про джерела до історії цехів: іі ж. Універсали гетьманів як джерело з історії українських міст // Сіверянський літопис.— Чернівці, 1997.— № 3.— С. 42—46.

²⁷ Шульга І. Г. Развитие цехового ремесла в городах Закарпатской Украины в конце XVIII — первой половине XIX в. // Города феодальной России.— С. 512—517.

²⁸ Ісаєвич Я. Д. До характеристики ремесла і торгівлі в Дрогобичі в 30—60-х роках XVIII ст. // З історії західноукраїнських земель.— К., 1960.— Т. 4.— С. 30—39; його ж. З історії суспільно-політичної боротьби у місті Дрогобичі в XVI ст. // Там само.— Т. 5.— С. 3—14; його ж. Чисельність, соціальна структура і національний склад населення Дрогобича у XVI—XVIII ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2006.— Вип. 10.— С. 241—251.

Миколи Ковальського²⁹, який зробив аналіз цехового ремесла в Україні XVI — першої половини XVII ст. на підставі джерел³⁰, Петро Сас і його студії з міського ремесла на Волині³¹, Петро Пиріг, котрий зосередився на цехових братствах Лівобережжя³², Василь Балушок — дослідник звичаїв, традицій та календарної обрядовості ремісників³³, Василь Марочкін — автор книжки про міську атрибутику і звичаї міщан пізнього Середньовіччя та ранньомодерної доби³⁴. На жаль, ці дослідники спинилися на досягнутому і не продовжили студій з цехового ремесла. У той час виходить також підготовлений до друку Наталією Яковенко документ із житомирської гродської книги за 1606 р., в якому відображено склад замкового ремісництва (станом на 1603 р. — 336 ремісників 28 фахів)³⁵.

На початку XXI ст. вийшла монографія Петра Кулаковського про історію Чернігово-Сіверщини у складі Речі Посполитої³⁶. У книжці простежується процес поширення на цей регіон польського адміністративного устрою, аналізуються колонізаційні та соціально-економічні процеси протягом 1618—1648 рр., у тому числі запровадження у містах маґдебур-

²⁹ М. Ковальський у співавторстві з Я. Кісем написав один із підрозділів про Львів у ранньомодерний час у колективній праці „Історія Львова: Короткий нарис“ (див.: Кісь Я. П., Ковальський М. П. Львів у XV — на початку XVIII ст. Соціальний і національний склад населення. Господарство міста. Ремесло і торгівля // Історія Львова: Короткий нарис.— Львів, 1956.— С. 14—24); див. також: Ковальський Н. П. Источниковедение социально-экономической истории Украины (XVI — первая половина XVII вв.).— Днепропетровск, 1983.

³⁰ Виноградов Г. М. Письмові джерела з історії цехів міст Поділля XVI — першої половини XVII ст. // Вінницька обласна історико-краєзнавча конференція.— Вінниця, 1987.— С. 81—82; його ж. Документальні джерела з історії цехів та міст Волині XVI — першої половини XVII ст. // Минуле і сучасне Волині та Полісся.— Луцьк, 1988.— Т. 1.— С. 157—159; його ж. Основні проблеми публікації матеріалів з історії цехів на Україні XVI—XVII ст. // Українська археографія: сучасний стан та перспективи розвитку.— К., 1988.— С. 127—129; його ж. Анализ источников по истории цехового ремесла Украины XVI — первой половины XVII века: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук.— Днепропетровск, 1989. Див. також посібник у співавторстві, в якому подано джерелознавчий аналіз та розкрито значення цехових статутів міст України: Ковальський Н. П., Виноградов Г. Н. Методические рекомендации по подготовке к спецсеминару по источниковедению истории Украины XVII—XVIII вв.: цеховые уставы городов Украины.— Днепропетровск, 1986.

³¹ Сас П. М. Цехова регламентація міського ремесла на Волині в середині XVI ст. // Минуле і сучасне Волині: тези доповідей і повідомлень II регіональної Волинської історико-краєзнавчої конференції.— Луцьк, 1988.— Част. 1.— С. 142—145. Цехові організації та спеціалізація ремесла у Києві, Луцьку, Острозі та інших містах розглядаються у праці: Феодальные города Украины в конце XV — 60-х годах XVI в.— К., 1989.

³² Пиріг П. В. Нариси соціально-економічної історії Чернігівщини в другій половині XVII ст.— К., 1998; його ж. Цехова організація ремесла на Чернігівщині у другій половині XVII століття // Київська старовина.— 1999.— № 5.— С. 155—163; його ж. Соціально-економічний розвиток Стародуба в другій половині XVII ст. // Сіверянський літопис.— Чернігів, 2011.— № 6.— С. 33—43.

³³ Балушок В. Г. Свята покровителів українських ремісничих цехів XV—XVIII ст. // Народна творчість та етнографія (Київ).— 1992.— № 4.— С. 35—39; його ж. Майстер-ремісник та його вироби в народних уявленнях та ритуалі // Родовід (Київ).— 1993.— № 5.— С. 13—20; його ж. Світ середньовіччя в обрядовості українських цехових ремісників.— К., 1993.

³⁴ Марочкін В. Українське місто від XV до середини XVII ст.: звичаєво-правова атрибутика як історичне джерело.— Торонто, 1999.

³⁵ Яковенко Н. М. Новий документ до історії київських ремісничих цехів початку XVII ст. // Архіви України (Київ).— 1989.— № 5.— С. 68—71.

³⁶ Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618—1648): Наукове видання.— К., 2006.

зького права та цехової організації економічного виробництва³⁷. Цікавими напрацюваннями зі соціальної й демографічної історії Полтавщини та самої Полтави заявив про себе Юрій Волошин³⁸. Ремісники в його працях згадуються в контексті станovo-професійної структури населення.

В Україні дедалі більшої популярності набуває урбаністична проблематика, в межах котрої студіюється ремісниче питання. Окрім книг синтетичного змісту, в яких цехові організації описуються дотично³⁹, все численнішими стають розвідки вужчого плану — про розвиток ремісництва в конкретному місті або окремого цеху чи суміжних ремесел. За нашими спостереженнями, зацікавлення цеховими корпораціями жваво поширюється в середовищі українських істориків, котрі звертають свою увагу передовсім на цехи Північної та Центрального Лівобережжя України, де в період Гетьманщини розташовувалися Чернігівський, Ніжинський, Стародубський, Київський, Полтавський полки. Так, Ганна Доманова, реконструюючи минуле чернігівського магістрату, проаналізувала і правові підстави функціонування ремісничих цехів Чернігова та їх взаємовідносини з міським урядом у ранньомодерну добу⁴⁰. Кролевецьких ткачів досліджував Анатолій Карась⁴¹, а кравців і кушнірів — Ігор Ситий⁴². Натомість Людмила Костенко присвятила свої статті кожум'яцькому та шевському ремеслам у містах Чернігівщини⁴³. Економічно-правові засади діяльності ремісничих братств на Лівобережній Україні в XVII—XVIII ст. визначив Сергій Журман⁴⁴, виклавши свої висновки в кандидатській дисертації⁴⁵. Цеховий устрій міст і містечок Поділля досліджує вінницький історик Олександр Петренко⁴⁶. Одним з останніх напрацювань дослідни-

³⁷ Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої...— С. 370—377.

³⁸ Волошин Ю. Статевовікова та шлюбна структура населення міста Полтави в другій половині XVIII ст. // Історична пам'ять: Науковий збірник.— Полтава, 2011.— № 25.— С. 5—24; його ж. Населення домогосподарств і структура родин мешканців Полтави другої половини XVIII ст. (за матеріалами сповідних розписів) // Соціум. Альманах соціальної історії.— К., 2013.— Вип. 10.— С. 31—50; його ж. Козаки і посполиті: Міська спільнота Полтави другої половини XVIII ст.— К., 2016.

³⁹ До прикладу: Білоус Н. Київ наприкінці XV — в першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування.— К., 2008; Коваленко О. Полтава XVII—XVIII ст.— К., 2015.

⁴⁰ Доманова Г. Ремісничі цехи ранньомодерного Чернігова // Чернігів у середньовічній та ранньомодерній історії Центрально-Східної Європи.— Чернігів, 2007.— С. 512—519.

⁴¹ Карась А. Секретне кролевецьке ткацтво // Сіверянський літопис.— Чернігів, 2003.— № 5—6.— С. 38—40; його ж. Кролевецьке ткацтво.— Глухів, 2008.

⁴² Ситий І. Кролевецькі кравці та кушніри // Сіверянський літопис.— Чернігів, 2002.— № 4.— С. 29—33; див. також: його ж. Новгород-Сіверський цех калачників (1711—1900) // Там само.— 1996.— № 1.— С. 41; його ж. Цехові значки та печатки Чернігівщини (за матеріалами Чернігівського історичного музею) // Міста та містечка в гербах, прапорах і печатках.— Львів, 2003.— С. 251—255; його ж. Цехові прапори Лівобережної України // Записки Наукового товариства ім. Шевченка (далі — Записки НТШ). Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.— Львів, 2010.— Т. ССLX.— Кн. 2.— С. 127—174.

⁴³ Костенко Л. Кожум'яцьке і шевське ремесло у містечку Седневі на Чернігівщині // Сіверянський літопис.— Чернігів, 2007.— № 4.— С. 77—83; її ж. Кожум'яцький і шевський промисли в північних і південних губерніях Російської імперії (друга половина XIX — початок XX ст.) // Матеріали до української етнології.— К., 2008.— Вип. 7 (10).— С. 79—83.

⁴⁴ Журман С. М. Цех як інститут господарської системи Лівобережної України в XVII—XVIII століттях // Актуальні проблеми економіки.— К., 2007.— № 8 (74).— С. 34—42.

⁴⁵ Журман С. М. Генеза ремесла в господарській системі Лівобережної України в XVII—XVIII століттях. Автореф. дис. ... канд. екон. наук.— К., 2010.

⁴⁶ Петренко О. С. Цеховий устрій приватних міст та містечок Східного Поділля // Проблеми історії України XIX — початку XX ст.— К., 2001.— Вип. II.— С. 127—136; його ж.

ка є видання цехової книги шевсько-римарського й кравецько-кушнірського цехів містечка Томашполя⁴⁷, яка єдиною вціліла з теренів колишнього Брацлавського воєводства. Книга містить акти записів про початок та завершення навчання учнями, судові ухвали, реєстри майстрів, фінансові документи тощо.

Дослідження ремесл та цехів на Волині представлені напрацюваннями Миколи Ковальського про острозьких ремісників⁴⁸, Оксани Карліної — про цехову організацію ремесла у містах і містечках Волинської губернії⁴⁹, Оксани Штанько — про луцьких ремісників⁵⁰. Музичне ремесло волинських міст актуалізовано працями Владислава Безпалька та Івана Кузьмінського⁵¹. Цехове середовище Мізоча у другій половині XVIII — на початку XIX ст. охарактеризував Андрій Фелонюк⁵². Соціальній структурі та професійному складу ремісників міст Волині ранньомодерного періоду присвятив окремих параграф у нещодавно виданій монографії Андрій Заяць⁵³.

Робота на здобуття ступеня кандидата історичних наук стала підсумком наукових студій Світлани Щербини над цехами Північного Лівобережжя в XVII—XVIII ст.⁵⁴ Дослідниця характеризує генезу, еволюцію та територіальну специфіку ремісничих корпорацій, їх правовий статус, територіальну й галузеву структуру, внутрішній устрій та соціальні взаємини між ремісниками. Цехові братства розглядаються окремо (за спе-

Цехові статути містечка Браїлова Брацлавського воєводства XVIII століття // Записки НТШ. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.— Львів, 2015.— Т. ССLXVIII.— С. 209—218.

⁴⁷ Цехова книга містечка Томашполя XVIII — початку XIX століття / Упоряд. О. Петренко.— Вінниця, 2020.

⁴⁸ Ковальський М. Документальні свідчення 1635 р. про острозьких ремісників // Ковальський М. Етюди з історії Острога. Нариси.— Острого, 1998.— С. 128—130.

⁴⁹ Карліна О. Цехова організація ремесла у містах і містечках Волинської губернії в першій половині XIX ст. // Старий Луцьк.— Луцьк, 2015.— Вип. XI.— С. 205—215; див. також інші праці: її ж. Соціальна структура населення міст і містечок Волинської губернії наприкінці XVIII ст. // Соціум. Альманах соціальної історії.— К., 2013.— Вип. 10.— С. 97—114; її ж. Правове регулювання торгово-промислової діяльності в містах Волинської губернії в кінці XVIII — середині XIX ст. // Літопис Волині.— Луцьк, 2019.— Вип. 21.— С. 79—86.

⁵⁰ Штанько О. Міщані луцькіє цеху кравецького и кушнерского: ремісники Луцька в середині XVI століття // Літопис Волині.— Луцьк, 2013.— Вип. 12.— С. 25—30; її ж. Луцьк: місто і соціум у другій половині XVI ст. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки.— Луцьк, 2013.— Вип. 21 (269)— С. 9—15; її ж. Луцькі ремісничі цехи-корпорації в середині XVII ст. // Літопис Волині.— Луцьк, 2015.— Вип. 14.— С. 40—45.

⁵¹ Безпалько В., Кузьмінський І. Витоки та функціонування музичного цеху міста Степань у світлі нових джерел // Острозький краєзнавчий збірник.— Острого, 2019.— Вип. 11.— С. 112—121; її ж. Музичне повсякдення Волині (середина XVI — початок XVII століть) // Текст і образ: актуальні проблеми історії мистецтва.— К., 2019.— № 1 (7)— С. 5—32.

⁵² Фелонюк А. Статут цеху Мізоча 1763 року // Острозька давнина.— Острого, 2013.— Вип. 2.— С. 219—230; його ж. Ремісничі середовища Мізоча останньої чверті XVIII — першої половини XIX ст. у світлі цехових документів // Дермань і Мізоч в історії та культурі Волині.— Рівне, 2019.— Вип. 1.— С. 108—138.

⁵³ Заяць А. Міське суспільство Волині XVI — першої половини XVII ст.— Львів, 2019.— С. 319—350.

⁵⁴ Щербина С. В. Ремісничі цехи Північного Лівобережжя XVII—XVIII ст.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— Чернігів, 2011.

ціальностями⁵⁵) та в сукупності — відповідно до висвітлюваної проблеми⁵⁶.

Ремісничі цехи Полтави, Гадяча та інших містечок аналізує Оксана Коваленко⁵⁷. Одним з її останніх видань є книжка про дибинецьке гончарство, в якій, зокрема, опубліковано цехову книгу гончарів 1744—1817 рр. з аналізом архівних документів⁵⁸. Михайло Хармак вивчає ткацьке та ковальське ремесло Батурина в XVII—XVIII ст.⁵⁹ Осередки ремесла на теренах Ніжинського полку в ранньомодерні часи стали об'єктом зацікавлення істориків з Ніжина Романа Крапивного⁶⁰ і Людмили Лесик⁶¹. Цехо-

⁵⁵ Щербина С. В. Музичний цех Чернігова (друга половина XVII—XVIII ст.) // Література та культура Полісся.— Ніжин, 2010.— Вип. 57.— С. 236—243; іі ж. Гончарні цехи Північного Лівобережжя у другій половині XVII—XVIII ст. // Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць.— Київ; Глухів, 2011.— Вип. 4.— С. 160—163; іі ж. Кравецькі та ткацькі цехи на території Північного Лівобережжя у XVII — на початку XVIII ст. // Література та культура Полісся: Збірник наукових праць.— Ніжин, 2012.— Вип. 70: Історико-культурні процеси Лівобережної України в загальноукраїнському контексті.— С. 46—56; іі ж. Ковальські цехи Північного Лівобережжя у другій половині XVII—XVIII ст. // Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць.— Київ; Глухів, 2017.— Вип. 10.— С. 131—134.

⁵⁶ Наведемо неповний перелік праць: Щербина С. В. Побут та звичаї цехових ремісників Північного Лівобережжя у другій половині XVII—XVIII ст. // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.— К., 2008.— Серія 6: Історичні науки.— Вип. 6.— С. 241—246; іі ж. З історії ремісничих цехів Північного Лівобережжя у XVII—XVIII ст. // Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць.— Київ; Глухів, 2010.— Вип. 3.— С. 145—148; іі ж. Універсали гетьманів та полковників як джерело з історії ремісничих цехів Північного Лівобережжя другої половини XVII—XVIII ст. // Там само.— Київ; Глухів, 2012.— Вип. 5.— С. 162—163; іі ж. Цехове ремесло на території Північного Лівобережжя другої половини XVII — початку XVIII ст.: історіографія питання // Там само.— Київ; Глухів, 2013.— Вип. 6.— С. 199—203; іі ж. Ремісничі цехи на території Ніжинського полку у XVII—XVIII ст. // Там само.— Київ; Глухів, 2015.— Вип. 8.— С. 119—123; іі ж. Ієрархія у ремісничих цехах Північного Лівобережжя у другій половині XVII—XVIII ст. // Там само.— Київ; Глухів, 2016.— Вип. 9.— С. 217—221.

⁵⁷ Коваленко О. Ремісничі цехи м. Полтави XVIII ст. // Красзнавство.— К., 2010.— № 1—2.— С. 130—135; іі ж. Ремісничі цехи Полтавського полку першої чверті XVIII століття // Історична пам'ять: Науковий збірник.— Полтава, 2012.— Вип. 28.— С. 32—45; іі ж. Джерела з історії ремісничих цехів Гадяча XVII—XVIII століть // Красзнавство.— К., 2013.— № 2.— С. 47—52.

⁵⁸ Братія цеху гончарського: дибинецьке гончарство середини XVIII — початку XXI століття / Автор-упоряд. О. Коваленко.— Опішне, 2019.— (Академічна серія „Українські керамічні джерела“. Вип. 1); див. також: Коваленко О. Цехова книга дибинецького гончарного цеху середини XVIII — початку XIX ст.: атрибуція пам'ятки // Історична пам'ять.— Полтава, 2019.— № 1 (40)— С. 15—19.

⁵⁹ Хармак М. М. До питання про ремесла з обробки металу жителів Батурина в XVII—XVIII ст. // Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць.— Вип. 8.— С. 125—127; його ж. Ткацьке ремесло Батурина XVII—XVIII ст. // Там само.— Вип. 10.— С. 135—137.

⁶⁰ Крапивний Р. Ремесла Ніжинського полку в контексті економічного розвитку Лівобережної України (середина XVII — кінець XVIII ст.) // Ніжинська старовина.— К., 2013.— Вип. 15 (18)— С. 17—24; його ж. Розвиток ремісничих спеціальностей на території Ніжинського полку у середині XVII—XVIII ст. // Український історичний збірник.— К., 2013.— Вип. 16.— С. 58—67; його ж. Осередки металообробних галузей ремесла на території Ніжинського полку в середині XVII—XVIII ст. // Там само.— К., 2015.— Вип. 18.— С. 92—103.

⁶¹ Лесик Л. В. Діяльність ремісничих цехів Ніжина та їх взаємодія з міським магістратом (XVII—XVIII ст.) // Ніжинська старовина.— К., 2015.— Вип. 19 (22)— С. 71—76; іі ж. Матеріальне становище міщан Ніжина XVII—XVIII ст. // Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць.— Вип. 8.— С. 123—125.

ве ремісництво на Закарпатті знайшло відображення у працях Івана Міськова⁶² та Дарини Андрушек⁶³. Наразі залишаються малодослідженими в українській історіографії київські цехи. Найновішою розвідкою на цю тему є невелика стаття Олени Кохан, яка спинилася на пізньому етапі існування цехових корпорацій — кінець XVIII — середина XIX ст.⁶⁴ Принагідно у своїх публікаціях з історії Києва згадує про ремісничі цехи Наталія Білоус, наводячи, зокрема, інформацію про їх чисельність та професійну структуру населення міста⁶⁵. Статут ткацького цеху з 1653 р.⁶⁶ і книгу протоколів кравецького цеху (1553—1811 рр.)⁶⁷ Дрогобича докладно проаналізував Леонід Тимошенко, підкресливши унікальність цих джерел для з'ясування специфіки ремісничого виробництва.

Однак представлені дослідження сучасних українських істориків переважно опираються на усталені методологічні підходи, домінантою для котрих є економічна доцільність діяльності цехових корпорацій. Поза увагою залишається просопографічний портрет ремісничого соціуму, який потрібно накладати на його виробничу сферу, оскільки професійна активність ремісників була безпосередньо пов'язана із соціально-побутовим виміром їхнього життя.

* * *

Окремо спинимось на історіографії львівського ремесла, яка охоплює доробок як українських, так і польських учених. Одразу ж зауважимо, що вона не багата на розвідки з історії цехового виробництва, що зумовлено його малозначущістю в економіці міста та незначним інтересом до нього з боку істориків. Найбільше наукових розвідок присвячено ремісникам, котрі виконували мистецькі роботи (малярі, золотарі, мечники), і крамарям. Зокрема, йдеться про праці Фердинанда Бостеля (про золотарів та малярів)⁶⁸, Міхала Ковальчика (про будівельників)⁶⁹, Станіслава

⁶² Міськов І. О. Найдавніші цехи на Закарпатті // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Історія.— Ужгород, 2002.— Вип. 7.— С. 48—50.

⁶³ Андрушек Д. Цехове ремесло на Закарпатті XV—XIX ст. та розвиток гончарної справи // Вісник Закарпатської академії мистецтв: Збірник наукових праць.— Ужгород, 2017.— Вип. 9.— С. 97—101.

⁶⁴ Кохан О. О. Київські ремісничі цехи наприкінці XVIII — в середині XIX ст. // Наукові записки НаУКМА.— К., 2016.— Т. 182: Історичні науки.— С. 19—23.

⁶⁵ Білоус Н. О. Нове джерело до історії взаємовідносин київських ремісників замкової та магістратської юрисдикції // Архіви України.— 1997.— № 1—6.— С. 101—107; її ж. Київ наприкінці XV — в першій половині XVII ст. Міська влада і самоврядування.— К., 2008; її ж. Соціальна та професійна структура населення Києва у світлі фіскальних джерел другої половини XVI ст. // Соціум. Альманах соціальної історії.— К., 2008.— № 8.— С. 107—118. Див. також нові видання автора з історії Києва: Тестаменти киян середини XVI — першої половини XVII ст.— К., 2011; Привілеї Києва кінця XV — середини XVII ст. Дослідження. Тексти / Упоряд. Н. О. Білоус.— К., 2013.

⁶⁶ Тимошенко Л. Статут ткацького цеху Дрогобича 1653 р. // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2003.— Вип. VII.— С. 504—511.

⁶⁷ Тимошенко Л. Книга протоколів дрогибичького кравецького цеху (XV — початок XIX ст.): загальна характеристика та інформативний потенціал пам'ятки // Там само.— Дрогобич, 2017.— Вип. III.— С. 21—30.

⁶⁸ Bostel F. Przyczynki do dziejów złotnictwa lwowskiego XVI i XVII w. // Sprawozdania komisji do badania sztuki w Polsce.— Kraków, 1896.— Т. 5.— S. XV—XXII; його ж. Z dziejów malarstwa lwowskiego // Там само.— S. CLV—CLXI.

⁶⁹ Kowalczyk M. Cech budowniczy we Lwowie za czasów polskich do r. 1772.— Lwów, 1927.

Козьола (про пропінаторів)⁷⁰, Станіслава Левицького (про купців)⁷¹, Владислава Лозинського (про золотарів)⁷², Тадеуша Маньковського (про будівельників і малярів)⁷³, Луції Харевичової (про купців та торгівлю)⁷⁴ та сучасних дослідників: Володимира Александровича (про малярів)⁷⁵, Олександра Голездренка⁷⁶ й Бориса Мельника⁷⁷ (про мечників).

Однак ситуативно реміснича тема вже була в дослідженнях львівських істориків першої половини XIX ст. Йдеться про одну з перших праць про Львів, надруковану 1829 р.⁷⁸ Її автор Ігнацій Ходиніцький у своїй книжці пише про ремісників, зокрема, описує втечу кравецьких челядників від своїх майстрів і спорудження на місці їхньої загибелі костелу св. Анни, який надалі перебував під опікою кравецького цеху⁷⁹. Цікавим є також підрахунок ремісників станом на початок XIX ст. (1816 р.), коли традиційні цехові корпорації припинили своє існування⁸⁰.

Неможливо оминати увагою класичну студію з історії Львова Дениса Зубрицького, побудовану у форматі хроніки, в якій цитуються або переказуються цінні джерела, в тому числі дотичні до ремісничих цехів⁸¹. Так, уже під 1405 р. згадується про ремісників, які працювали в місті⁸², а під 1445 р. наводиться документ міської ради Львова щодо утримання й обслуговування 17 веж при новозведеному міському мурі⁸³ та ін. Авторіві

⁷⁰ [Kozioł S.] Konfraternia propinatorów [Lwowa]: 1696—1936.— Lwów, 1936.

⁷¹ Lewicki S. Konfraternia kupiecka we Lwowie za Stanisława Augusta.— Lwów, 1910; його ж. Targi lwowskie od XIV — [do] XIX wieku.— Lwów, 1921.

⁷² Łoziński W. O haftiarstwie lwowskim // Sprawozdania komisji do badania sztuki w Polsce.— Т. 5.— S. LVI—LXVII; його ж. Złotnictwo lwowskie w dawnych czasach: 1384—1640.— Lwów, 1889.— (Biblioteka Lwowska. Т. 15—17).

⁷³ Mańkowski T. Lwowski cech malarzy w XVI i XVII wieku.— Lwów, 1936.— (Biblioteka Lwowska. Т. 36); його ж. Pochodzenie osiadłych we Lwowie budowniczych włoskich // Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego.— Lwów, 1936.— Т. 2.— S. 1—16.

⁷⁴ Charewiczowa Ł. Handel średniowiecznego Lwowa.— Lwów, 1925.

⁷⁵ Александрович В. Образотворчі напрями в діяльності майстрів західноукраїнського малярства XVI—XVII століть // Записки НТШ. Праці Секції мистецтвознавства.— Львів, 1994.— Т. ССХХVII.— С. 57—87; його ж. Львівські малярі кінця XVI століття.— Львів, 1998; його ж. Найдавніший заповіт українського митця. Тестамент львівського маляра середини XVI століття Федора (1557) // Пам'ять століть.— К., 2004.— № 5.— С. 24—29; його ж. Майстри львівського мулярського цеху при спорудженні костелу місіонерів у Городенці: Про організацію будівельних артілей українського Правобережжя XVIII ст. // Український археографічний щорічник. Нова серія.— К., 2020.— Вип. 23—24.— С. 625—636.

⁷⁶ Голездренко О. Львівський цех мечників // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 2005.— Вип. 9.— С. 194—201. Див. також рецензію на публікацію: Капраль М. Якою ж була майстерштука львівських мечників? (Нотатка на маргінесі статті Олександра Голездренка: Львівський цех мечників) // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2005.— Вип. 9.— С. 194—201 // Там само.— Дрогобич, 2006.— Вип. 10.— С. 571—574.

⁷⁷ Мельник Б. В. Львівські зброярі. 2. Мечники // Записки Львівського історичного музею.— Львів, 2000.— Вип. 9.— С. 67—74; 2001.— Вип. 10.— С. 25—32.

⁷⁸ Chodyncki I. Historia stołecznego Królestw Galicyi i Lodomerji miasta Lwowa od założenia aż do czasów terażniejszych.— Lwów, 1829.

⁷⁹ Там само.— S. 376—377.

⁸⁰ Там само.— S. 464—465.

⁸¹ Zubrzycki D. Kronika miasta Lwowa.— Lwów, 1844; див. також: Зубрицький Д. Хроніка міста Львова / Пер. з польс. І. Сварника; комент. М. Капралю; ред. О. Шишки.— Львів, 2001.— (Львівські історичні пам'ятки. Т. III).

⁸² Зубрицький Д. Хроніка міста Львова.— С. 62.

⁸³ Там само.— С. 95.

відомий також факт утечі кравецьких челядників та будівництва храму св. Анни. Мовиться у „Хроніці“ і про чисельність цехів наприкінці XVII ст. тощо.

Впродовж другої половини XIX — початку XX ст. з'явилися також публікації окремих джерел, збірники документів та каталоги, що містили, поміж іншим, і відомості про ремісників та їхні організації: „Akta grodzkie i ziemskie“⁸⁴ та „Архив Юго-Западной России“⁸⁵. У тижневому додатку до видання „Gazeta Lwowska“ вийшла друком упорядкована Францішеком Волянським невелика добірка цехових статутів кількох міст — Самбора (цех шапкарів, 1649 р.), Немирова (ткачів, 1624 та 1757 рр.), Дрогобича (ткачів, 1648 і 1653 рр.), Олеська (кушнірів, 1557 і 1698 рр.), Львова (бляхарів, 1630 і 1634 рр.), Тернополя (кравців, 1636 і 1692 рр.)⁸⁶.

Своєрідною енциклопедією з історії львівського ремесла стала монографія Луції Харевічової про цехові організації Львова⁸⁷. У п'ятнадцяти розділах цієї книги на основі архівних джерел і наявної на той час літератури вперше комплексно відображено засади цехової організації, простежено роль цехів у житті та обороні міста, тематично окреслено види цих корпорацій за суміжними спеціальностями: харчові, одягові, шкірообробні, металообробні, деревообробні. У поле зору дослідниці потрапили також мистецькі цехи, освіта, музика, гігієна та торгівля. Попри те, що історик економіки Станіслав Гошовський доволі критично оцінив цю роботу⁸⁸ (через брак системного підходу та поверховість дослідження ремісничих організацій), вона все ж таки залишається однією з базових для вивчення економіки ранньомодерного Львова.

Рівнозначною з цим напрацюванням Л. Харевічової є монографія Ярослава Кіся „Промисловість Львова у період феодалізму“⁸⁹. Вже сама її назва свідчить про марксистські підходи до трактування ремесел, що розглядалися переважно як економічні інституції, котрі позитивно чи негативно впливали на господарство та виробництво міста. Проте варто визнати, що в роботі з різним ступенем інформативності йдеться і про

⁸⁴ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie.— Lwów, 1873.— Т. IV; 1876.— Т. VI; 1884.— Т. X.

⁸⁵ Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волыньском генерал-губернаторе.— К., 1904.— Ч. I.— Т. 10: Акты, относящиеся к истории Галицко-Русской православной церкви (1423—1714 гг.); Т. 11: Акты, относящиеся к истории Львовского Ставропигиального братства. Протоколы и другие деловые бумаги Львовского Ставропигиального братства (1599—1702 гг.). Документи містять інформацію про ремісників-українців, які брали активну участь у діяльності Успенського братства.

⁸⁶ Dodatek Tygodniowy do „Gazety Lwowskiej“.— Lwów, 1852.— N 42.— S. 165—166; N 43.— S. 169—170; N 44.— S. 173—174; N 45.— S. 177; N 46.— S. 181; 1853.— N 27.— S. 108; N 47.— S. 187—188; N 62.— S. 247—248; 1854.— N 26.— S. 103—104; N 27.— S. 108; 1855.— N 8.— S. 32; N 9.— S. 36; 1861.— N 21.— S. 578; N 22.— S. 602.

⁸⁷ Charewiczowa Ł. Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbirowej.— Lwów, 1929.

⁸⁸ Hoszowski S. [Rec. na:] Charewiczowa Ł. Lwowskie organizacje zawodowe z czasów Polski przedrozbirowej // Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych.— Lwów, 1930.— Т. 1.— S. 266—272.

⁸⁹ Кісь Я. П. Промисловість Львова у період феодалізму (XIII—XIX ст.).— Львів, 1968; див. також: його ж. Население и социальная структура Львова в период феодализма // Города феодальной России.— С. 363—370; його ж. Занепад економіки: ремесло // Історія Львова: У 3 т. / Редкол. Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій.— Львів, 2006.— Т. 1 (1256—1772).— С. 235—240.

чисельність цехів, структуру ремесел, імовірні дати заснування цехових корпорацій, виробничі відносини та організаційні питання цехового устрою. Для розкриття теми використовуються різні архівні документи, зокрема цехові книги та статутні привілеї.

Як синтетичну працю з історії західноукраїнського ремесла в середньовічній та ранньомодерній часи потрібно представити курс лекцій Ігоря Голода⁹⁰. Це компіляція доробку попередників, яка акумулює відомості про джерела, періодизацію та специфіку розвитку ремесла в його різновидах. У подібному ключі, але у значно скромніших масштабах, написана невелика розвідка Володимира Задорожного про Львів як центр ремесла і торгівлі середньовічної України та Європи⁹¹.

Деякі аспекти із соціально-економічної історії львівського ремісництва висвітлені в публікаціях істориків, котрі жили і працювали у Львові. Конфлікти в цехах між майстрами та підмайстрами й учнями описали Маврицій Горн⁹² і Степан Білецький⁹³, а між цеховими майстрами та партачами — Галина Яценко⁹⁴, Іван Крип'якевич⁹⁵ і Леонтій Войтович⁹⁶. Перу І. Крип'якевича належать також статті про львівських русинів/українців, у тому числі ремісників, та їхню боротьбу з поляками за рівноправну участь у цехах⁹⁷. Питанням занепаду ремесел у Львові у

⁹⁰ Голод І. В. Міське ремесло Західної України XIV—XVIII століть: Курс лекцій для студентів спеціальності 0518 „Історія і теорія монументального і декоративно-прикладного мистецтва“.— Львів, 1994. Див. також його публікацію з цехової геральдики: Богородична тема і цехові прапори Львова // Богородиця і українська культура: Збірник наукових матеріалів.— Львів, 1996.— С. 16—18.

⁹¹ Задорожний В. Львів — центр ремесла і торгівлі середньовічної України і Європи // Середньовічна Європа: погляд з кінця XX ст.: Матеріали Міжнародної наукової конференції.— Чернівці, 2000.— С. 233—237.

⁹² Horn M. Towarzysze cechów lwowskich w walce z wyzyskiem mistrzów w I połowie XVII w. // Kwartalnik Historyczny.— Warszawa, 1959.— Roczn. 61.— Zesz. 2.— S. 379—401; його ж. Lwowska ludność rzemieślnicza i jej walka w pierwszej połowie XVII wieku (w latach 1600—1648) // Zeszyty Naukowe Wyższej szkoły pedagogicznej w Opolu.— Opole, 1960.— Т. 1: Historia.— С. 69—124. Див. також інші роботи автора про єврейське ремісництво: Żydzi na Rusi Czerwonej w XVI i pierwszej połowie XVII w. // Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego.— Warszawa, 1960.— N 34.— S. 28—70; його ж. Żydowskie bractwa rzemieślnicze na ziemiach polskich, litewskich, białoruskich i ukraińskich w latach 1613—1850.— Warszawa, 1998.

⁹³ Білецький С. Т. Боротьба підмайстрів з майстрами у Львові в середині XVII ст. // З історії західноукраїнських земель.— К., 1960.— Т. 5.— С. 15—24; див. також: його ж. Розвиток ремесла і промислів у Львові в середині XVII ст. // Там само.— К., 1957.— Т. 2.— С. 3—31; його ж. Классовая борьба в городе Львове в середине XVII века: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук.— К., 1959; його ж. Соціальна структура населення Львова в середині XVII ст. // З історії західноукраїнських земель.— Т. 4.— С. 3—14.

⁹⁴ Яценко Г. Позацехове ремесло у Львові // Нариси історії Львова.— Львів, 1956.— С. 55—59.

⁹⁵ Крип'якевич І. Боротьба нецехових ремісників проти цехів у Львові (1590—1630) // З історії західноукраїнських земель.— К., 1957.— Вип. 1.— С. 5—14.

⁹⁶ Войтович Л. Ремесло і ремісники: цехове та позацехове ремесло // Історія Львова...— Т. 1.— С. 160—164.

⁹⁷ Крип'якевич І. Русини властители у Львові в першій половині XVI ст. // Науковий збірник, присвячений професорові Михайлові Грушевському.— Львів, 1906.— С. 219—236; його ж. Львівська Русь в першій половині XVI віку // Записки НТШ.— Львів, 1907.— Т. LXXXVII, кн. III.— С. 77—106; Т. LXXXVIII, кн. IV.— С. 26—50; Т. LXXXIX, кн. V.— С. 5—51; його ж. Огляд українського ремісництва у Львові до початку XVII ст. // „Зоря“, її минуле й сучасне. Пропамятна книга з нагоди сорокових роковин існування товариства українських ремісників і промисловців „Зоря“ у Львові.— Львів, 1924.— С. 3—12.

XVIII ст. займалися Г. Яценко⁹⁸, Юрій Гроссман⁹⁹ та Василь Інкін¹⁰⁰. Львівську цехову сфрагістику аналізували Віталій Гавриленко¹⁰¹ та Павло Жолтовський¹⁰²; цехову геральдику (в тому числі прапори ремісничих братств зі збірок Львівського історичного музею) — Роксолана Косів¹⁰³. Результати історико-правових студій цехового права як невід'ємної частини міського викладено в текстах Василя Кіселичника¹⁰⁴ і Миколи Кобилецького¹⁰⁵. Досі залишаються актуальними для дослідження цехових корпорацій і видані в радянський період збірники документів, такі як „Соціальна боротьба в місті Львові“¹⁰⁶, „Каталог пергаментних документів“¹⁰⁷ та „Історія Львова в документах та матеріалах“¹⁰⁸.

⁹⁸ Яценко Г. А. До питання про економічне становище цехів Львова в 40—70-х рр. XVIII ст. // Наукові записки Львівського університету.— Львів, 1957.— Т. 43.— С. 112—119; іі ж. Розклад цехів у Львові в 1740—1770 рр. // З історії західноукраїнських земель.— Т. 2.— С. 67—77; іі ж. Боротьба за робочу силу у львівських цехах в 40—70 роках XVIII ст. // Доповіді та повідомлення ЛДУ імені Івана Франка.— Львів, 1958.— Вип. 8.— Част. 1.— С. 71—77; іі ж. Ремесленне виробництво міста Львова в 20—70-е годы XVIII столетия: Дисс. ... канд. ист. наук. [Рукопис].— Львов, 1959.

⁹⁹ Гроссман Ю. М., Інкін В. Ф. Економічний розвиток Львова у XVIII ст. // Історія Львова.— Львів, 1956.— С. 48—57; його ж. О роли цехов во Львове XVI—XVIII вв. // Города феодальной России.— С. 153—159.

¹⁰⁰ Інкін В. Ф. Нарис економічного розвитку Львова у XVIII ст.— Львів, 1959; його ж. Занепад економіки: торгівля // Історія Львова.— Т. 1.— С. 240—245. Див. також його публікацію про цехи в інших містах: Ремесленне виробництво в королевських городах Галицького Подгор'я в XVI—XVIII вв. // Города феодальной России.— С. 168—174.

¹⁰¹ Гавриленко В. О. Цехові печатки XIV ст. як джерело до історії цехів м. Львова // Ювілейна наукова студентська конференція, присвячена 300-річчю ЛДУ ім. Ів. Франка. Тези доповідей: Суспільно-економічні науки.— Львів, 1961.— С. 100—109; його ж. Львівські цехові печатки XIV—XV ст. та питання про час їх виникнення // Історичні джерела та їх використання.— К., 1964.— Вип. 1.— С. 248—262; його ж. Середньовічна цехова геральдика та питання про використання її для репрезентації місцевого виробництва в умовах ринкових відносин // Клейноди: Записки Українського геральдичного товариства.— Київ; Львів, 1991.— Т. 1: Українська геральдика: минуле, сучасність, перспективи: тези наукової конференції (Львів, 29—30 листопада 1991 р.).— С. 6—8; його ж. Опис львівських цехових печаток та цих XIV—XVIII ст. // Економічні привілеї міста Львова XV—XVIII ст.: Привілеї та статуті ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упоряд. М. Капраль.— Львів, 2007.— С. 795—800; його ж. Фаховий колорит львівських цехових печаток кінця XVIII — I пол. XIX ст. // Знак.— Львів, 2012.— Ч. 58.— С. 2—5; його ж. Шлях до сфрагістики.— Київ; Львів, 2014.

¹⁰² Жолтовський П. Цехові ціхи // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства.— К., 1975.— С. 104—111.

¹⁰³ Косів Р. Іконографія українських цехових хоругв XVIII—XIX ст. // Пам'ятки України. Історія та культура: Науковий часопис.— К., 2008.— № 2.— С. 86—90; іі ж. Українські хоругви.— К., 2009.

¹⁰⁴ Кіселичник В. П. Цехове право як складова міського права Львова у Середньовіччі // Митна справа.— 2011.— № 1 (73).— Част. 2.— С. 221—227; його ж. Цехове право Львова періоду Середньовіччя: цивілістичний аспект // Університетські наукові записки.— Хмельницький, 2013.— № 3 (47).— С. 109—115.

¹⁰⁵ Кобилецький М. Організація та правові засади діяльності цехів у містах України за магдебурзьким правом // Вісник Львівського університету. Серія юридична.— Львів, 2011.— Вип. 52.— С. 71—76.

¹⁰⁶ Соціальна боротьба в місті Львові в XVI—XVIII ст.: Збірник документів / Упоряд. А. Л. Грицеляк, А. М. Охрим, Х. А. Панек та ін.— Львів, 1961.

¹⁰⁷ Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові 1233—1799 / Упоряд. О. Купчинський, Е. Ружицький.— К., 1972.

¹⁰⁸ Історія Львова в документах і матеріалах: Збірник документів / Упоряд. У. Єдлінська, Я. Ісаєвич, О. Купчинський.— К., 1986.

Особливу цінність для дослідження ремісничих інституцій становить львовознавчий доробок Мирона Капраля¹⁰⁹, насамперед його праці з життя міського соціуму та окремих його представників (у тому числі ремісників)¹¹⁰, а найбільше — про ремісниче середовище Львова¹¹¹, зокрема, публікації з історії шевської корпорації Львова¹¹². Фундаментальна моно-

¹⁰⁹ Мирон Капраль: Біобібліографічний покажчик / Уклад., авт. вст. ст. А. Фелонюк.— Львів, 2018.

¹¹⁰ Капраль М. Актові матеріали до біографії Івана Красовського за 1574—1619 рр. // Україна в минулому.— Київ; Львів, 1993.— Вип. 4.— С. 90—131; його ж. Красовські Іван та Дмитро // Довідник з історії України: У 3 т. / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста.— К., 1995.— Т. 2: К—П.— С. 107; його ж. Сватання „по-львівськи“ у XVII столітті // Український археографічний щорічник. Нова серія.— К., 2009.— Вип. 13—14.— С. 785—788; його ж. Дмитро Красовський — керівник Львівського братства наприкінці XVI — початку XVII ст. // Острозька давнина: Науковий збірник.— Остріг, 2016.— Вип. 5.— С. 55—65.

¹¹¹ Капраль М. Станово-професійна структура населення Львова в другій чверті XVI ст. (за матеріалами міських рахункових книг) // Україна в минулому.— Київ; Львів, 1994.— Вип. 6.— С. 7—34; його ж. Заснування та організація цехів // Історія Львова.— Т. 1.— С. 157—160; його ж. Статути ремісничих цехів та купецьких корпорацій Львова XV—XVIII ст.: організаційно-правові питання // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2006—2007.— Вип. 15: Confraternitas: Ювілейний збірник на пошану Ярослава Ісаєвича.— С. 173—185; його ж. Привілеї та статути ремісничих цехів і купецьких корпорацій Львова XV—XVIII ст. (історико-правовий нарис) // Економічні привілеї міста Львова...— С. V—LI; його ж. Ремісничі цехи і купецькі корпорації Львова XV—XVIII ст. (Історіографічний нарис) // *Silva rerum*: Збірник наукових праць на пошану професора А. Перналя.— Львів, 2007.— С. 176—184; його ж. Навчання ремеслу у Львові та ранньомодерний період: учні та підмайстри за статутами ремісничих цехів // *Urzędy państwowe, organy samorządowe i kościelne oraz ich kancelarie na polsko-ruskim pograniczu kulturowym i etnicznym w okresie od XV do XIX wieku* / Pod red. H. Gmiterka, J. Łosowskiego.— Kraków, 2010.— S. 551—573; його ж. Економічні мотиви чи соціальна доцільність? Ремісничі цехи Львова XV—XVIII століть у світлі статутів // Львів: місто — суспільство — культура: Збірник наукових праць / За ред. О. Аркуші, М. Мудрого.— Львів, 2012.— Т. 8.— Част. 1.— С. 173—190.— (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спец. випуск).

¹¹² Капраль М. Ціхи львівського цеху шевців XVII—XVIII ст. // Знак: Вісник Українського геральдичного товариства.— Львів, 2008.— Ч. 44.— С. 2—3; його ж. Шевський цех у Львові в XIV—XVII століттях: особливості правового статусу // Вісник Львівського університету. Серія історична.— Львів, 2009.— Вип. 44.— С. 39—58; його ж. Цехові книги шевського цеху як джерела до історичної демографії Львова XVII—XVIII ст. // Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника: історія і сучасність: Доповіді і повідомлення Міжнародної наукової конференції (Львів, 28—30 жовтня 2010 р.).— Львів, 2010.— С. 346—351; його ж. Соціальний статус та ієрархічність у ремісничому середовищі в ранньомодерному місті (на прикладі шевського цеху Львова XVII—XVIII ст.) // Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки.— Львів, 2011.— Вип. 10: Ювілейний збірник на пошану Степана Гелея.— С. 119—126; його ж. Вибір хресних імен у шевському ремісничому середовищі Львова у XVII—XVIII ст. // Генеалогічні записки.— Львів, 2012.— Вип. 10 (Нової серії 4).— С. 22—28; його ж. Керівництво львівського шевського цеху в XVII—XVIII століттях: цехмістри, столові, старші майстри // Кризь століття. Студії на пошану Миколи Крикуна з нагоди 80-річчя.— Львів, 2012.— С. 468—481; його ж. Крадіжки, п'янство, бійки, розпуста: зворотня сторона повсякденного життя шевців Львова XVII—XVIII ст. // Повсякдення ранньомодерної України. Історичні студії: У 2 т.— К., 2012.— Т. 1: Практики, казуси та девіації повсякдення.— С. 217—244; його ж. Особливості релігійного життя ремісників Львова XVI—XVIII століть на прикладі шевського цеху // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції.— Львів, 2012.— Т. CCLXIV.— С. 285—300; його ж. Полубовні угоди та „уклони“: позасудовий захист інтересів львівського шевського цеху у XVII—XVIII століттях // *Theatrum Humanae Vitae*. Студії на пошану Наталі Яковенко.— К., 2012.— С. 489—499; його ж. „П'яний як швець“ (Товариське життя шевців Львова у останній третині XVII — першій третині XVIII ст.) // Джерела локальної історії. Культурний побут городян XVIII — першої половини XX ст.: Збірник наукових праць.— К., 2013.— С. 86—96; його ж. Модернізація чи трансформація? Соціальне життя українського міста на

графія вченого „Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII—XVIII ст.“¹¹³ є зразком новаторських підходів до студій над цеховими інституціями, що поєднує корпоративний і приватний (соціальний та особистісний) фактори ідентичності ремісничої організації¹¹⁴. Цінну на сьогодні археографічну едіцію з ремісничої проблематики, що побачила світ під назвою „Економічні привілеї міста Львова XV—XVIII ст.“, здійснив також М. Капраль¹¹⁵. У ній опубліковано привілеї та статуту ремісничих цехів та купецьких корпорацій, які функціонували у Львові.

Кравецький цех Львова представлений публікаціями Наталії Паславської¹¹⁶. Дослідниця аналізує правову, економічну, соціальну, етноконфесійну та історико-демографічну складові історії кравецької корпорації Львова у XVI—XVIII ст.¹¹⁷ на основі збережених джерел і дотичної до теми історіографії.

Цехова та позацехова медицина Львова у XIV—XVIII ст. досліджена у роботі Оксани Потимко¹¹⁸. Ремісничі організації Львова XIV—XVIII ст.,

прикладі громади львівських шевців XVII—XVIII століть // Київська Академія.— К., 2014—2015.— Вип. 12.— С. 241—256.

¹¹³ Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII—XVIII ст.— Львів, 2012.— (Львівські історичні праці. Дослідження. Вип. 5).

¹¹⁴ Паславська Н. [Рец. на:] Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII—XVIII ст.— Львів, 2012.— 552 с., 16 іл. // Генеалогічні записки.— Львів, 2016.— Вип. 14 (Нової серії 8).— С. 103—107.

¹¹⁵ Економічні привілеї міста Львова...

¹¹⁶ Паславська Н. Кравецький цех у Львові в XVI—XVIII ст.: організаційні форми та соціальні відносини: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— Львів, 2019.

¹¹⁷ Паславська Н. Просопографія львівського міщанства першої половини XVI ст. (на прикладі кравецьких родин руського походження) // Генеалогічні записки.— Вип. 10 (Нова серія 4).— С. 5—21; іі ж. Кравецький цех у Львові в XVI—XVIII ст.: майстрівство та розвиток професійної кар'єри ремісника // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць РДГУ.— Рівне, 2016.— Вип. 27.— С. 19—24; іі ж. Кравецький цех у Львові та його ремісниче середовище (XVI — перша половина XVII ст.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету: Збірник праць.— Запоріжжя, 2016.— Вип. 45.— Т. 1.— С. 11—16; іі ж. Львівський кравецький цех в XVI — першій половині XVII ст.: підмайстри та їхнє братство // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія.— Тернопіль, 2016.— Вип. 2.— Част. 1.— С. 14—18; іі ж. Навчання ремеслу у Львові в ранньомодерний період: учні та підмайстри кравецького цеху в XVI — на початку XVIII ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету: Збірник праць.— Запоріжжя, 2016.— Вип. 46.— С. 24—29; іі ж. Цехова книга кравецького цеху як джерело до історико-демографічної характеристики Львова XVII — початку XVIII ст. // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць.— Харків, 2016.— Вип. 19.— С. 123—132; іі ж. Джерела до історії кравецького цеху у Львові в XV—XVIII століттях // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології.— Львів, 2017.— Вип. 11—12.— С. 135—149; іі ж. Кравецький цех у Львові в кінці XIV—XVIII ст.: особливості правового статусу // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету: Збірник праць.— Запоріжжя, 2017.— Вип. 47.— С. 32—35; іі ж. Керівництво кравецької корпорації Львова в XVI—XVIII ст.: цехмістри, столові та старші майстри // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.— Рівне, 2018.— Вип. 30.— С. 8—12; іі ж. Конфлікти в ремісничому середовищі (на прикладі кравецького цеху у Львові в XVI—XVIII ст.) // Там само.— Рівне, 2019.— Вип. 31.— Кн. 1.— С. 147—155; іі ж. Krawcy Rusini w środowisku rzemieślniczym Lwowa w XVI i pierwszej połowie XVII wieku: aspekt socjalny i prawny // Przestrzeń — prawo — pismo. Studia nad elementami kultury miejskiej / Pod red. A. Buczyły, A. Maleszki i J. Możdżeń.— Toruń, 2018.— S. 157—177.

¹¹⁸ Потимко О. Розвиток медицини у Львові в XIV—XVIII ст.: література, проблеми, дискусії.— Львів, 2012.— (Львівські історичні праці. Дослідження. Вип. 4).

зокрема цех багатих крамів, останніх років плідно вивчає Орест Заяць. Кілька статей історика розкривають питання цехового устрою крамарів, їхніх звичаїв та повсякденних практик¹¹⁹, умов вступу до цеху¹²⁰, оборони прав від позацехової конкуренції¹²¹. Цікавими є прецеденти, коли львівські ремісники змінювали свій фах і починали займатися торгівлею, вступаючи в корпорацію крамарів (як-от кравець Микола Добрянський).

Авторству О. Заяця належать також публікації про повноправних членів міського соціуму — громадян Львова¹²². Міське громадянство давало право на легальне заняття ремеслом у рамках цеху. Теоретично для ремісника прийняття міського права означало б паралельне прийняття цехового. Вимога набути львівське громадянство одночасно зі вступом до цеху прописана в статутах 26 професійних корпорацій. У цьому контексті вкажемо також на видану в міжвоєнний період роботу Анджея Гілевича, котра вперше порушує проблему прийняття міського громадянства у Львові¹²³. 2005 р. польський історик Анджей Янечек уклав „Album civium Leopoliensium“, опрацювавши збережені в архіві реєстри прийняття міського громадянства Львова (1388—1783 рр.)¹²⁴. Праця охоплює списки міщан у рахункових книгах¹²⁵, книгах виборів¹²⁶ та спеціальній книзі реєстрації осіб, яким надавали міське право¹²⁷. В реєстрах занотовані ремісники різних професій, які приймали міське право, вступаючи в цех.

Варто задати і статтю Олексія Вінниченка про львівських шевців-передміщан у першій половині XVII ст., створення ними за сприяння

¹¹⁹ Заяць О. Старі та нові „білі плями“ в історії крамарських корпорацій у Львові (друга половина XIV — перша третина XVII століть) // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції.— Львів, 2012.— Т. CCLXIV.— С. 138—170; його ж. Звичаї та повсякденні практики львівського цеху багатих крамів у світлі цехових протоколів XVI — першої третини XVII ст. // Історія торгівлі, податків та мита.— Дніпро, 2016.— № 1—2 (13—14).— С. 79—104.

¹²⁰ Заяць О. Умови вступу до цеху багатих крамів у XVI — першій третині XVII ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2016.— Вип. 19.— С. 188—197.

¹²¹ Заяць О. Оборона прав крамарських корпорацій Львова перед позацеховою конкуренцією в XVI ст. // *Scientia nihil est quam veritatis imago. Studia ofiarowane Profesorowi Ryszardowi Szczygłowi w siedemdziesiątym urodzin.*— Lublin, 2014.— S. 354—364.

¹²² Заяць О. Громадяни Львова XIV—XVIII ст.: правовий статус, склад, походження.— Київ; Львів, 2012. Див. також окремі публікації: Професії виробничої сфери львівського міщанства (За реєстрами новоприйнятих громадян XV—XVIII століть) // Записки НТШ. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.— Львів, 2006.— Т. CCLII.— С. 320—370; його ж. Умови і процес надання міського громадянства у Львові в 1501—1571 роках // Львів: місто — суспільство — культура: Збірник наукових праць / За ред. О. Аркуші й М. Мудрого.— Львів, 2007.— Т. 6.— С. 68—77.— (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спец. випуск); його ж. Умови та процес надання львівського міського громадянства у XV—XVIII століттях // Записки НТШ. Праці Історично-філософської секції.— Львів, 2008.— Т. CCLVI.— С. 113—141; його ж. Родини ремісників у реєстрах новоприйнятих львівських громадян у XVI—XVIII століттях // Там само. Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін.— Львів, 2010.— Т. CCXL.— Кн. 1.— С. 147—163.

¹²³ Gilewicz A. Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie w latach 1405—1604 // *Studia z historii społecznej i gospodarczej, poświęcone prof. dr Franciszkowi Bujakowi.*— Lwów, 1931.— S. 375—414.

¹²⁴ *Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie, 1388—1783 / Wyd. A. Janeczka.*— Poznań; Warszawa, 2005.— Т. 1—2.

¹²⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 52, оп. 2, спр. 695—696, 698, 704—705.

¹²⁶ Там само.— Спр. 648—651.

¹²⁷ Там само.— Спр. 652.

львівського старости „фретового“ (мішаного католицько-православного) цеху 1628 р. та ординацію 1633 р.¹²⁸, що врешті-решт завершилося появою єдиної шевської корпорації. Назвемо також публікацію Назарія Лоштина про посвяту хоругви львівських пекарів¹²⁹.

Інформативними для дослідження ремісничих корпорацій та окремих цеховиків стануть також напрацювання львівських істориків з різних аспектів міського життя. Зорієнтуватися в різновидах міських податків та цін на ремісничі вироби у Львові допоможуть книги Романа Зубика¹³⁰ і Станіслава Гошовського¹³¹. Просторовий устрій міста і передмість відтворено в роботах Мар'яни Долинської¹³² та Андрія Фелонюка¹³³, що допомагає в локалізації ремісничих домогосподарств. Побутову культуру, родинне життя, традиції й обрядовість, просопографічний портрет окремих осіб (у тому числі ремісників) крізь призму заповітів, метрик та інших актових і статистично-описових матеріалів розглядають Ірина Замостяник¹³⁴, Ярина Кочеркевич¹³⁵ та Богдана Петришак¹³⁶. Суспільство Львова в XVI ст. представлено в роботах Ольги Гуль (охарактеризовано діяльність органів міської влади, суспільні виступи та конфлікти у міській громаді, середовищі професійних інституцій, серед членів та учасників яких

¹²⁸ Вінниченко О. Львівські шевці-передміщани в першій половині XVII ст.: ординація „фретового“ цеху 1633 року // Львів: місто — суспільство — культура: Збірник наукових праць.— Т. 8.— Част. 1.— С. 199—226.— (Вісник Львівського університету. Серія історична. Спец. випуск).

¹²⁹ Лоштин Н. Посвята хоругви корпорації пекарів Львова у 1893 р. // Архіви України.— 2020.— Вип. 4.— № 325.— С. 171—182.

¹³⁰ Zubyk R. Gospodarka finansowa miasta Lwowa w latach 1624—1635.— Lwów, 1930.— (Badania z dziejów społecznych i gospodarczych. T. 7).

¹³¹ Hoszowski St. Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku.— Lwów, 1928.— (Badania z dziejów społecznych i gospodarczych. T. 4); його ж. Ceny we Lwowie w latach 1701—1914.— Lwów, 1934.— (Badania z dziejów społecznych i gospodarczych. T. 13); його ж. Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772—1914.— Lwów, 1935.

¹³² Долинська М. Соціотопографічна характеристика української (руської) дільниці Львова у XVI—XVIII століттях. Загальні зауваги // До джерел: Збірник наукових праць на пошану О. Купчинського з нагоди його 70-річчя.— Київ; Львів, 2004.— Т. 1.— С. 766—780; її ж. Львів: простір і мешканці (історико-урбаністичний нарис).— Львів, 2005; її ж. Історична топографія Львова XIV—XIX ст.— Львів, 2006.

¹³³ Фелонюк А. В. Передмістя Львова другої половини XVII—XVIII ст.: адміністративно-правовий статус та соціотопографія: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— Львів, 2009; його ж. Передмістя Львова у першій половині XVIII ст.: юридики і лібертації // Атлас українських історичних міст / За наук. ред. М. Капралю.— К., 2014.— Т. 1: Львів.— С. 36—43; Описи передмість Львова XVI—XVIII століть / Упоряд. А. Фелонюк.— Львів, 2014.— (Львівські історичні праці. Джерела. Вип. 4).

¹³⁴ Замостяник І. В. Весільна обрядовість львівських міщан кінця XVI — початку XVII століття // Народознавчі зошити.— Львів, 2011.— № 5.— С. 760—771; її ж. Сімейно-побутові відносини львівського міщанства кінця XVI — початку XVII століть // Там само.— Львів, 2012.— № 1.— С. 62—69; її ж. Побутова культура львівського міщанства кінця XVI — початку XVII ст.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.— Львів, 2015; її ж. Чоловічий одяг львівських міщан кінця XVI — початку XVII ст. // Народознавчі зошити.— Львів, 2016.— № 4.— С. 873—883.

¹³⁵ Кочеркевич Я. Міщанська родина Львова крізь призму заповітів першої половини XVII ст. // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка: Збірник наукових праць.— Львів, 2006.— Вип. 8.— Част. 1.— С. 83—94; її ж. Заповіти львівських міщан XVII ст. // Архіви України.— 2009.— № 5.— С. 135—158.

¹³⁶ Петришак Б. „Лицар пера і каламаря“ — писар міста Львова Войцех Зимницький (1583—1639 рр.).— Львів, 2011.— (Львівські історичні праці. Дослідження. Вип. 3); див.

були ремісники)¹³⁷. Це аж ніяк не повний перелік літератури, яку можна залучати при дослідженні ремісничих організацій та життєпису окремих ремісників.

Як бачимо, огляд літератури засвідчує, що реміснича тематика набуває популярності в історіографічних студіях разом із зростанням інтересу до урбаністики. Напрацювання ж істориків кінця XIX — першої половини XX ст. здебільшого передбачали нагромадження фактичного матеріалу на тему цехового ремесла. Друга половина XX ст. — період в історіографії, коли важливими були праці із соціально-економічної історії, в яких зародження робітничого класу пов'язували з ремісниками. У сучасній Україні дедалі активніше студіюється ремісниче питання. Окрім книг загального змісту, в яких цехові організації описуються принагідно, все численнішими стають дослідження локального плану — про розвиток ремісництва в конкретному місті або окремого цеху чи суміжних ремесел. Однак дослідження багатьох сучасних істориків переважно опираються на усталені методологічні підходи, домінантою для котрих є економічна доцільність діяльності цехових корпорацій. Поза увагою залишається соціальна складова корпоративного життя. Відтак, залучення цілої низки праць з міської тематики, де ремісники виступають другорядними героями, допомагає реконструювати правову, економічну, соціальну та культурну складові діяльності цехових інституцій. Реміснича ж тематика не вичерпується представленим історіографічним матеріалом, а архівні пласти джерел чекають свого дослідника.

Nataliya PASLAVSKA

**CRAFT CORPORATIONS OF UKRAINIAN CITIES IN THE RESEARCHES
OF THE HISTORIANS OF THE 19TH TO EARLY 21ST CENTURIES**

The author discloses the historiographic studies of craftsmanship and craft workshops in Ukrainian cities. She provides description and characteristics of papers on workshops institution, craft environment, professional composition of the craftsmen, their hierarchy, craft workshop traditions, symbols, sources, etc. Special attention is paid to studies in the history of Lviv crafts. The bibliographic review reveals that crafts-related issues gain popularity in historiographic studies alongside the growing interest in urban issues. The accumulation of information from the previous epochs enhances historiographic basis. Apart from books of general content, where craft organizations are described superficially, more and more researches of the local nature focus on the development of craftsmanship in a specific place or the development of crafts. The material under study do not exhaust crafts-related topics and outlines the potential for new researches.

також: Книга шлюбів латинської катедри Львова 1554—1591 рр. / Упоряд. Б. Петришак.— Львів, 2017.— (Львівські історичні праці. Джерела. Вип. 8).

¹³⁷ Гуль О. Владна еліта Львова в кінці XV — на початку XVI століття // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.— Львів, 2013.— Вип. 23.— С. 129—150; її ж. Виступ львівського міщанства проти зловживань міської ради у першій чверті XVI ст. // Україна—Польща: історична спадщина і суспільна свідомість.— Львів, 2013.— Вип. 6.— С. 5—17; її ж. Колегія „сорока мужів“ у Львові в XVI ст.: передумови утворення і засади діяльності // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2014.— Вип. 17—18.— С. 90—101; її ж. Львів у XVI столітті: місто конфліктів та порозумінь.— Львів, 2018.